HET MAGAZINE VAN DE KONINKLIJKE VERENIGING VOOR LICHAMELIJKE OPVOEDING

LICHAMELIJKE opvoeding MAGAZINE

Extra artikel

Seksuele integriteit in sport- en beweegcontexten

Dit artikel is de uitgebreide versie van het stuk uit *Lichamelijke Opvoeding Magazine* 8 2019.
Lichamelijk contact, kleedkamers binnen gaan (of niet), seksuele en genderdiversiteit, seksueel getinte opmerkingen en gebaren; hoe gaan we hier integer mee om zodat iedereen zich veilig voelt en met plezier kan bewegen in LO-context?
Tekst Esther van der Steeg MSc e.a.*

Veilig in de klas

'Veilig in de klas' luidde de slogan van de boot van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) op de Canal Parade tijdens de gay pride dit jaar. De jury riep de Onderwijsboot uit tot boot met het beste statement. Dat roept de vraag op hoe het zit met de veiligheid van lesbische, homo-, biseksuele en transgender (LHBT) leerlingen in de les lichamelijke opvoeding (LO). Een andere kwestie omtrent veiligheid gaat over gewenst en ongewenst gedrag. Hoe ervaren leerlingen dat binnen de LO-context? Uit recent onderzoek blijkt dat bijna drie van de tien LHBT-leerlingen kleedkamers (28,7%) en de les LO (27,3%) vermijden omdat ze zich er onveilig of ongemakkelijk voelen (Pizmony-Levi, 2018). Recent onderzoek naar ervaringen met seksueel gedrag binnen de LO is niet gedaan, maar bekend zijn wel het aantal meldingen van seksueel misbruik en seksuele intimidatie op school die bij de vertrouwensinspecteurs van het ministerie van OCW terecht komen.

Een veilige klas voor iedereen! Foto School & Veiligheid

Uit de meest recente factsheet van de vertrouwensinspectie blijkt dat in het schooljaar 2017-2018 er 134 meldingen van seksueel misbruik en 203 meldingen van seksuele intimidatie waren, over alle onderwijssectoren. Bij beide was in ongeveer de helft van de gevallen de pleger een medewerker van school (Ministerie van OCW, 2019). Ouder onderzoek laat zien dat leerlingen zich soms onveilig voelen in de les LO vanwege niet-functioneel aanraken en het ongewenst binnentreden van de kleedkamer (Timmerman, Bajema & Bonink, 2002).

En last but not least: Hoe veilig voelen LO-docenten zich? Als je zelf LO-docent bent, zul je het waarschijnlijk herkennen: de angst - van hoofdzakelijk manlijke LO-docenten - om beschuldigd te worden van ongewenst gedrag door (ouders van) leerlingen (Nurse, 2018; Parent & Demers, 2011). De #MeToo-getuigenissen, het onderzoek van commissie De Vries en de media-aandacht voor seksueel misbruik in de sport en op school hebben deze angst eerder versterkt dan verminderd. Een deel van de LO-docenten is door de angst terughoudend geworden met een technische hands-on aanwijzing, een motiverend schouderklopje en een troostende knuffel, al dan niet genderafhankelijk. De keerzijde van deze angst en de daarmee samenhangende focus op zelfbehoud is dat het de veiligheid van leerlingen niet ten goede komt (Nurse, 2018) en het werkplezier kan aantasten. Deze docenten missen mogelijk signalen om slachtoffers van intimidatie of misbruik te identificeren en hulp te bieden (Nurse, 2018). Dit kan gaan om misbruik of intimidatie door volwassenen of door (mede)leerlingen.
Met andere woorden, zowel leerlingen als LO-docenten hebben behoefte aan handvatten bij integer omgaan met lichamelijkheid, seksuele en genderdiversiteit en seksueel gedrag in sport- en beweegcontexten. De commissie De Vries, die onderzoek deed naar seksuele intimidatie en misbruik in de sport, pleit daarom voor aandacht voor de competentie 'seksuele integriteit' in sport- en beweegopleidingen, zodat angst plaats maakt voor gevoelens van competentie en zelfvertrouwen (De Vries, Ross-van Dorp & Myjer, 2017). Maar wat is dat precies: seksuele integriteit? En wat verstaan LO-docenten, jeugdtrainers en jongeren die er dagelijks mee te maken hebben eronder? Deze vragen zijn de aanleiding geweest voor een onderzoek naar een definitie, elementen en competenties met betrekking tot seksuele integriteit in de context van sport en bewegen.

Onderzoeksopzet

Ten eerste zochten we in de LO- en sportliteratuur naar definities van seksuele integriteit en naar praktische uitwerkingen daarvan in sport- en beweegcontexten. Vervolgens legden we deze in drie rondes voor aan vier groepen praktijkexperts: LO-docenten, LO-studenten, jeugdtrainers en jeugdsporters (van 14 t/m 18 jaar). Op die manier wilden we weten wat de betekenis van seksuele integriteit is voor zowel sport- en beweegprofessionals als voor jongeren.

Praktijkexperts

Via oproepen op sociale media en het netwerk van de onderzoekers werden de praktijkexperts geworven. Uiteindelijk hebben 77 experts meegedaan aan het onderzoek, verdeeld over vier panels: 20 LO-docenten, 32 LO-studenten, 13 jeugdtrainers en 12 jeugdsporters. Het betrof een gelegenheidssteekproef. We hebben dus niet met opzet meer of minder mensen betrokken noch bepaalde sporten meer of minder gerepresenteerd bij bepaalde panels. De kenmerken van de praktijkexperts staan in tabel 1 (zie onder).
De docenten LO kwamen voornamelijk uit het voortgezet onderwijs (n=13), daarnaast uit het beroepsonderwijs (n=6) en het primair onderwijs (n=3). De studenten LO hadden allemaal stage-ervaring in het onderwijs. De jeugdtrainers kwamen uit verschillende sporten, te weten volleybal (n=4),

Tabel 1. Kenmerken van deelnemende praktijkexperts, verdeeld over vier panels

	docenten LO (N=20)		***studenten LO (N=32)***		***jeugdtrainers (N=13)***		***jeugdsporters (N=12)***	
	Gem(SD)	min-max	Gem(SD)	min-max	Gem(SD)	min-max	Gem(SD)	min-max
Leeftijd (jr)	34,6(10,07)	21-57	21(2,22)	18-25	44,8(13,5)	18-66	16,5(1,15)	14-18
Ervaring (jr)	12,6(9,49)	1-35	3(2,05)	0,2-7	17,3(15,5)	0,5-50	7,2(2,90)	0,2-12
Sekse m/v: n(%)	m: 8(40%)	v:12(60%)	m:22(69%)	v:10(31%)	m:9(69%)	v:4(31%)	m:5(42%)	v:7(58%)

zwemmen (n=2), voetbal (n=2), turnen (n=3), judo (n=1) en basketbal (n=1). De jeugdsporters deden voornamelijk aan volleybal (n=11) en één deed aan waterpolo.

Definitie

We vonden in de sportliteratuur geen definitie of omschrijving van 'seksuele integriteit in de sport/LO'. De gevonden definities van 'seksuele integriteit' (n=2) en 'integriteit in de sport' (n=4) hebben we samengevoegd en zo zijn we gekomen tot een eerste definitie van seksuele integriteit in sport- en beweegcontexten. Deze hebben we voorgelegd aan de panels in ronde 1. Feedback van de panels was: wat levert seksuele integriteit op? Daarom hebben we een doel toegevoegd aan de definitie. Er waren twijfels over het woord 'transparantie' dat in de eerste versie van de definitie was opgenomen. Omdat transparantie als het gaat over seksuele gevoelens en gedachten soms wel (denk aan intervisie-momenten) maar vaak niet gepast is in de context van sport, is het woord 'transparantie' weg gelaten uit de definitie. Na twee rondes was er 98 procent overeenstemming over de volgende definitie: Seksuele integriteit in sport- en beweegcontexten is het bewust, respectvol en verantwoordelijk omgaan met het eigen en andermans lichaam, opvattingen, relaties en gedrag met betrekking tot seksualiteit en gender, met het doel bij te dragen aan plezier, ontwikkeling, weerbaarheid en veiligheid van (jonge) mensen in de sport.

Integriteit

De definitie hebben we uitgewerkt met behulp van 28 artikelen die we vonden waarin aspecten en competenties van seksuele integriteit werden beschreven. Allereerst hebben we drie kernprincipes van integriteit geïdentificeerd en uitgewerkt. Deze zien we in de definitie terug in de termen: bewust, respectvol en verantwoordelijk. Bewust wil zeggen: reflectief en gevoelig voor signalen. Het zijn de intrapersoonlijke processen, die maken dat we onszelf, ons handelen en onze observaties en interpretaties kritisch bevragen. Deze hebben we samen met de praktijkexperts uitgewerkt tot de pijler '(zelf)bewustzijn en sensitiviteit'. Respectvol draait om interpersoonlijke communicatie. Wat wil ik en wat wil de ander? Wat zijn de geschreven en ongeschreven regels waarbinnen we kunnen bewegen en spelen? Doen deze regels recht aan iedereen? En hoe open staan we voor individuele behoeften? Die kunnen heel verschillend zijn. Dan is ruimte voor afstemming met de ander van belang. Deze overwegingen hebben we samen laten komen in de pijler: 'dialoog en duidelijkheid creëren'. Het derde en laatste principe van integriteit is verantwoordelijkheid. Verantwoordelijk in de zin van: oprecht zijn en recht doen aan het belang van de leerling, de groep en die van mezelf. Niet alleen in woorden en intenties, maar ook in concrete daden. Deze pijler omvat daarom: 'oprechtheid, verantwoordelijkheid nemen & ethisch handelen'. Na de uitwerking van de drie principes van integriteit komen de seksuele dimensies aan de orde.

Kleedkamer jongens *Foto Sabine Joosten*

Seksualiteit

Met welke seksuele aspecten hebben we te maken in de LO-context? We vatten deze samen in drie dimensies van seksualiteit, volgens het biopsychosociaal model (World Health Organization, 2006): de dimensie van lichaam en privacy ('bio'), die van normen en overtuigingen over gender en seksualiteit ('psycho') en tenslotte die van seksueel (op te vatten) gedrag en seksuele relaties ('sociaal'). Om deze drie dimensies beter te doorgronden werken we drie praktijksituaties uit waar we later in het artikel op terug komen.

Situatie 1 (lichaam en privacy): Troosten
Suus van 12 jaar is fanatiek tijdens de les LO. Tijdens de les krijgt ze een bal onverwachts tegen haar hoofd. Ze heeft pijn en huilt. De jonge LO-docent twijfelt of hij in deze situatie een troostende hand op haar schouder mag leggen.
Situatie 2 (normen en overtuigingen): Verliefd
Toby is 13 jaar en is verliefd op Jesse in zijn klas. Hij merkt tijdens de les LO dat als iemand een fout maakt tijdens een spel, er soms op diegene gereageerd wordt met 'homo!' door medeleerlingen. Toby begrijpt daaruit dat homo-zijn iets negatiefs is en schaamt zich voor zijn gevoelens voor Jesse.

Situatie 3 (seksueel gedrag en relaties): Complimentje
De LO-docent geeft een compliment over het nieuwe sportbroekje van Yasmin. Dat was niet flirterig of 'fout' bedoeld, maar het kwam wel zo over bij Yasmin. Yasmin en medeleerlingen praten er over in de kleedkamer, of dat compliment nou oké was of niet.

Elementen van seksuele integriteit

Door de drie kernprincipes van integriteit uit de literatuur uit te zetten tegen de drie dimensies van seksualiteit, kwamen we samen met de praktijkexperts tot consensus over negen elementen van seksuele integriteit in sport- en beweegcontexten (zie tabel 2).

Tabel 2. Seksuele integriteit in sport- en beweegcontexten, uitgewerkt in negen elementen.

Seksualiteit > ***Integriteit v***	***Lichaam en lichamelijkheid***	***Seksuele en gendernormen en overtuigingen***	***Seksueel gedrag en seksuele relaties***
	1.	**2.**	**3.**
(Zelf)bewustzijn & sensitiviteit	Kritisch reflecteren op aanraken en privacy. Gevoelig zijn voor signalen van ongemak of onveiligheid m.b.t. aanraken en privacy.	Kritisch reflecteren op geuite seksuele en gendernormen. Gevoelig zijn voor signalen van ongemak of onveiligheid m.b.t. geuite seksuele en gendernormen.	Kritisch reflecteren op seksueel (op te vatten) gedrag en seksuele relaties. Gevoelig zijn voor signalen van grooming, ongemak of onveiligheid m.b.t. seksueel gedrag en seksuele relaties.
	4.	**5.**	**6.**
Dialoog & duidelijkheid creëren	Afstemmen en afspraken maken over wat al dan niet gewenst en acceptabel gedrag is t.a.v. aanraken en privacy.	Afstemmen en afspraken maken over wat al dan niet bijdraagt aan een sfeer waarin een ieder zichzelf mag en kan zijn.	Afstemmen en afspraken maken over wat al dan niet gewenst en acceptabel is t.a.v. seksueel (op te vatten) gedrag en seksuele relaties.
	7.	**8.**	**9.**
Oprechtheid, verantwoordelijkheid nemen & ethisch handelen	Geen dubbele agenda hebben als het gaat om aanraken en privacy, maar het welzijn en de ontwikkeling van leerlingen centraal stellen en daar in woord en daad aan bijdragen.	In woord en daad bijdragen aan een sfeer waarin een ieder zichzelf mag en kan zijn.	In woord en daad bijdragen aan de veiligheid en weerbaarheid van leerlingen m.b.t. *grooming*, seksueel (op te vatten) gedrag en seksuele relaties.

Om de negen elementen uit tabel 2 te verduidelijken, werken we de eerder genoemde situaties verder uit en benoemen we daarbij de bijpassende elementen tussen haakjes.
Vervolg situatie 1 (lichaam en privacy): Troosten
De LO-docent gaat na of het een passende situatie is om haar te troosten. Dat is het, want deze leerling heeft troost nodig en het betreft geen één-op-één-situatie (element 1). Hij legt zijn hand op haar schouder (element 7) en vraagt of het gaat en wat ze nodig heeft (element 4). Hij let daarbij op haar verbale en non-verbale reactie (element 1). Suus voelt zich gezien en gesteund. In een volgend sectieoverleg brengt de LO-docent deze casus in, omdat hij twijfel had gevoeld (element 4). Ze komen samen tot de conclusie dat hij in deze situatie een goede afweging heeft gemaakt en gehandeld heeft in het belang van de leerling (element 7).
Vervolg situatie 2 (normen en overtuigingen): Verliefd
De LO-docent heeft het ook gehoord en realiseert zich dat deze uiting van homonegativiteit een onveilige sfeer creëert voor leerlingen, en LHBT-leerlingen in het bijzonder (element 2). Tijdens een rustig moment spreekt hij met zijn leerlingen over het elkaar noemen van 'homo' bij een mislukte actie (element 5). De LO-docent en de leerlingen zijn het erover eens: of je homo, hetero of bi bent, het zegt niets over je sportieve kwaliteiten. En bovendien, verliefd zijn op een jongen is net zo prima als verliefd zijn op een meisje. In een volgend sectie-overleg vertelt deze LO-docent hierover en vraagt zich af of collega's ook homonegativiteit signaleren in hun klassen (element 8). Hij stimuleert zo zijn collega's om sensitief te zijn voor uitingen van homonegativiteit (element 2) en duidelijk en proactief uit te spreken dat iedereen oké is, of je nou op jongens of op meisjes valt, en dat het woord homo dus niet in negatieve zin gebruikt wordt op school (element 8). Toby voelt zich gesteund door zijn docent. "Gelukkig vindt hij het normaal dat jongens verliefd kunnen worden op jongens."
Vervolg situatie 3 (seksueel gedrag en relaties): Complimentje
De LO-docent merkt aan de reactie van Yasmin dat zijn compliment niet goed ontvangen werd (element 3). Hij spreekt haar op een rustig moment aan om te checken of zijn observatie klopte (element 6) en maakt zijn excuses (element 9). Hij vertelt ook dat het niet zijn bedoeling was om haar ongemakkelijk te doen voelen (element 6). Yasmin is blij dat de docent er even op terug kwam, want het zat haar niet lekker. Maar nu is het uitgesproken en goed gemaakt.

Competenties

In de literatuur vonden we 60 competenties met betrekking tot lichamelijke en seksuele integriteit. Deze lijst is te lang om hier op te nemen, daarom geven we alleen de top 3 van de deelnemende praktijkexperts weer. Deze bevat de competenties voor LO-docenten en jeugdtrainers in kolom 1, en in kolom 3 de competenties die kinderen en jongeren volgens de praktijkexperts dienen te ontwikkeling in sport- en beweegcontexten (zie tabel 3 op de volgende pagina). De praktijkexperts hebben in drie rondes telkens aangegeven welke competenties zij belangrijk vinden, en hebben ook zelf competenties kunnen toevoegen die ze misten.
De belangrijkste conclusies die we uit deze top 3 halen, is dat praktijkexperts vinden dat LO-docenten positief en respectvol gedrag van leerlingen moeten stimuleren, zich bewust moeten zijn van hun eigen grenzen en die van leerlingen, en áls onacceptabel seksueel gedrag zich voordoet, zij daar adequaat op moeten reageren. Ook vinden praktijkexperts dat jongeren iets te leren hebben als het gaat om seksuele integriteit, namelijk leren reflecteren op het hoe en waarom van lichamelijk contact, bewust omgaan met eigen grenzen en die van de ander, en zichzelf en de ander aan de afgesproken regels houden.

De regenboogvlag *Foto Pexels*

Tabel 3. De top 3 competenties t.a.v. seksuele integriteit voor docenten LO en jeugdtrainers (kolom 1) en voor kinderen en jongeren (kolom 3), volgens de praktijkexperts.

De LO-docent of jeugdtrainer…	**Bijpassende elementen (uit tabel 2)**	**De jongere leert toenemend…**	**Bijpassende elementen (uit tabel 2)**
..stimuleert positief gedrag van leerlingen, met als doel hen verantwoordelijkheid, sportiviteit en zorg en respect voor elkaar te leren (Hartill, 2009; Jones e.a., 2013; Van Raalte e.a., 2011)	7, 8, 9	..bewust en respectvol omgaan met persoonlijke grenzen en die van de ander (vrij vertaald naar Wurtele, 2012).	1 t/m 6
..gaat bewust en respectvol om met persoonlijke grenzen en die van de ander (vrij vertaald naar Wurtele, 2012).	1 t/m 6	..reflecteren op verschillende manieren en doelen van lichamelijk contact en leert inschatten welke aanraking gepast is in een bepaalde context (vrij vertaald naar Gleaves & Lang, 2017)	1, 4
..reageert adequaat op ongewenst of onacceptabel lichamelijk contact, op seksuele grensoverschrijding en op ongewenste of onacceptabele uitingen over leerlingen vanwege hun geslacht, genderidentiteit of seksuele voorkeur (Abebe e.a., 2017; Brackenridge e.a., 2008; Fasting & Brackenridge, 2009; Moynihan e.a., 2010; Nurse, 2018; Skogvang & Fasting, 2013; Vertommen e.a., 2016; Wurtele, 2012)	7, 8, 9	..zichzelf en anderen aan regels te houden om risico's op lichamelijke en seksuele grensoverschrijding, privacyschendingen, sociale uitsluiting en pesten te verkleinen (Jones e.a., 2013; Piper e.a., 2013; Vertommen e.a., 2016)	7, 8, 9

Conclusies en aanbevelingen

In dit onderzoek hebben we een definitie en een concrete uitwerking van seksuele integriteit gezocht in de literatuur en vervolgens voorgelegd aan praktijkexperts. Na het verwerken van feedback en suggesties is consensus bereikt. Seksuele integriteit wordt gedefinieerd als *het bewust, respectvol en verantwoordelijk omgaan met het eigen en andermans lichaam, opvattingen, relaties en gedrag met betrekking tot seksualiteit en gender, met het doel bij te dragen aan plezier, ontwikkeling, weerbaarheid en veiligheid van (jonge) mensen in sport- en beweegcontexten.* Hoe deze definitie praktisch invulling kan krijgen, hebben we beschreven in dit artikel. We willen met dit onderzoek een impuls geven aan het erkennen van seksuele integriteit als beroepscompetentie en pedagogische taak van sport- en beweegprofessionals enerzijds, en als ontwikkeltaak van jongeren in sport- en beweegsituaties anderzijds. Belangrijk is daarbij is het uitgangspunt dat seksuele integriteit te leren is, en niet een kwestie is van aanleg.

ALO's zouden de angst van LO-docenten voor valse beschuldigingen van ongewenst gedrag moeten erkennen en bij de wortel aanpakken. De kans op valse beschuldigingen is zeer klein; onderzoek toont aan dat minder dan 5 procent van de beschuldigingen geuit door kinderen en jongeren in zowel de algemene bevolking als in de jeugdsporten vals zijn (Pépin-Gagné & Parent, 2016). Sterker nog, het *niet* praten over misbruik en intimidatie is een veel groter probleem. Er wordt heel veel in stilte geleden door kinderen en jongeren, doordat ze misbruik en intimidatie niet durven melden. Meestal uit angst om niet geloofd te worden. LO-studenten zouden tijdens hun opleiding competenties moeten verwerven om deze problematiek het hoofd te bieden. De definitie en uitwerking van het concept seksuele integriteit in dit artikel biedt een taal om niet alleen te praten over het voorkómen en melden van leed, maar ook handvatten om positief pedagogisch gedrag te stimuleren waar het gaat om lichamelijk contact, seksueel gedrag en seksuele en genderdiversiteit. Deze competenties van seksuele integriteit dragen ons inziens bij aan een *consent culture*, waarbij reflectie, afstemming en ethisch handelen centraal staan. We roepen LO-secties, ALO's en sport- en beweegopleidingen op om

seksuele integriteit te agenderen in beleid respectievelijk curricula. Een bruikbare, pedagogische methode hiervoor is Sport met Grenzen: Vlaggensysteem (Internationaal Centrum Ethiek in de Sport, 2014). Want seksualiteit is onderdeel van ieder mens, hoe jong ook. En daar moeten we niet voorzichtig, onachtzaam of angstig mee omgaan, maar competent.
Tenslotte een hartenkreet gericht aan LO-secties, KVLO en ALO's: hang de regenboogvlag uit, sta samen op een boot op de gay pride in 2020, en maak bovenal écht werk van LHBT-veiligheid. Zodat iedereen zich veilig voelt op school, óók in de kleedkamers en de les LO.

Dankbetuiging

Dit onderzoek werd ondersteund door het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek Seksualiteit (www.fwos.nl), waarvoor veel dank. Ook willen we alle deelnemers aan dit onderzoek bedanken voor hun belangrijke bijdrage.

Over de auteurs

Esther van der Steeg is consulent seksuele gezondheid NVVS en gedragswetenschapper. Zij werkte jarenlang als docent Sociale Wetenschappen op de Calo. Momenteel werkt zij als zelfstandig onderzoeker, docent en hulpverlener op het terrein van de seksuele gezondheid.
Nicolette Schipper-Van Veldhoven is lector Sportpedagogiek aan Hogeschool Windesheim. Ze is tevens programmamanager Onderzoek en Innovatie bij NOC*NSF.
Marianne Cense werkt als senior onderzoeker bij Rutgers, kenniscentrum seksualiteit. Haar specialisme is kwalitatief onderzoek naar seksualiteit en seksueel grensoverschrijdend gedrag.
Tina Bellemans is een voormalig topsportster in karate en zet zich in om vechtsporttrainers op te leiden in België. Daarnaast is ze docent bij de bachelor- en masteropleiding Psychomotorische Therapie van Hogeschool Windesheim.
Kristine De Martelaer werkt aan de Vrije Universiteit Brussel, faculteit Lichamelijke Opvoeding en Kinesitherapie, en is verbonden aan de vakgroep Bewegings- en Sportwetenschappen. In Nederland is ze sinds 2015 hoogleraar binnen de bijzondere leerstoel Pedagogiek en Onderwijskunde van LO.

Referenties

Abebe, K. Z., Jones, K. A., Ciaravino, S., Ripper, L., Paglisotti, T., Morrow, S. E., ... & Miller, E. (2017). A cluster-randomized trial of a middle school gender violence prevention program: Design, rationale, and sample characteristics. *Contemporary clinical trials, 62,* 11-20.

Brackenridge, C. H., Bishopp, D., Moussalli, S., & Tapp, J. (2008). The characteristics of sexual abuse in sport: A multidimensional scaling analysis of events described in media reports. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, *6*(4), 385-406.

De Vries, K., Ross-van Dorp, C., & Myjer, E. (2017). *Rapport van de onderzoekscommissie seksuele intimidatie en misbruik in de sport.* Nieuwegein: Arko Sports Media. Geraadpleegd van: *https://www.nocnsf.nl/grensoverschrijdendgedrag/onderzoekscommissie-seksuele-intimidatie-en-misbruik-in-de-sport*

Fasting & Brackenridge (2009). Coaches, sexual harassment and education. *Sport, Education and Society, 14*:1, 21-35, DOI: 10.1080/13573320802614950

Gleaves, T., & Lang, M. (2017). Kicking "No-Touch" Discourses Into Touch: Athletes' Parents' Constructions of Appropriate Coach–Child Athlete Physical Contact. *Journal of Sport and Social Issues, 41*(3), 191-211.

Hartill, M. (2009). The sexual abuse of boys in organized male sports. *Men and masculinities, 12*(2), 225-249.

Jones, R. L., Bailey, J., & Santos, S. (2013). Coaching, caring and the politics of touch: A visual exploration. *Sport, education and society, 18*(5), 648-662.

Ministerie van OCW (2019). *Factsheet meldingen Vertrouwensinspecteurs over de sectoren PO, VO, SO, MBO en HO over schooljaar 2017-2018.* Geraadpleegd van: *https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/vertrouwensinspecteurs/documenten/publicaties/2019/04/03/factsheet-meldingen-vertrouwensinspecteurs-po-vo-so-mbo-wo-2017-2018*

Moynihan, M. M., Banyard, V. L., Arnold, J. S., Eckstein, R. P., & Stapleton, J. G. (2010). Engaging intercollegiate athletes in preventing and intervening in sexual and intimate partner violence. *Journal of American College Health, 59*(3), 197-204.
Nurse, A. M. (2018). Coaches and child sexual abuse prevention training: Impact on knowledge, confidence, and behavior. *Children and Youth Services Review, 88,* 395-400.
Parent, S., & Demers, G. (2011). Sexual abuse in sport: A model to prevent and protect athletes. *Child Abuse Review*, *20*(2), 120-133.
Pépin-Gagné, J., & Parent, S. (2016). Coaching, touching, and false allegations of sexual abuse in Canada. *Journal of sport and social issues*, *40*(2), 162-172.
Piper, H., Garratt, D., & Taylor, B. (2013). Child abuse, child protection, and defensive 'touch' in PE teaching and sports coaching. *Sport, education and society, 18(*5), 583-598.
Pizmony-Levy, O. (2018). *The 2018 Dutch national school climate survey report*. New York: Teachers College Press.
Internationaal Centrum Ethiek in de Sport (2014). *Sport met Grenzen: Vlaggensysteem. Omgaan met lichamelijk en seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport.* Gent: ICES.
Skogvang, B. O., & Fasting, K. (2013). Football and sexualities in Norway. *Soccer & Society, 14(*6), 872-886.
Timmerman, G., Bajema, C., & Bonink, M. (2002). *Seksuele intimidatie op school*. Assen: Van Gorcum.
Van Raalte, J. L., Petitpas, A. J., Krieger, L., Lide, C., Thorpe, C., & Brewer, B. W. (2011). Looking for love in all the wrong (?) places: Intrateam romantic relationships. *The Sport Psychologist, 25*(3), 382-395.
Vertommen, T., Toftegaard-Stoeckel, J., Vandevivere, L., Van den Eede, F. & De Martelaer, K. (2016). A green flag for the Flag System? Towards a child protection policy in Flemish sport. *International Journal of Sport Policy and Politics, 8*(1), 15-31, DOI:10.1080/19406940.2014.947305
World Health Organization (2006). *Defining sexual health: report of a technical consultation on sexual health,* 28-31 January 2002, Geneva. World Health Organization.
Wurtele, S. K. (2012). Preventing the sexual exploitation of minors in youth-serving organizations. *Children and Youth Services Review, 34*(12), 2442-2453.

Contact: info@seksuelegezondheidamersfoort.nl

Kernwoorden seksueel,integriteit,gender